

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2025.25.3.23-38>

Interventions with Material Increase in Sacral Objects: Completions and Newforms from the End of the 20th Century to the Present

**Zásahy s hmotným nárastom do sakrálnych objektov:
dostavby a novostavby od konca 20. storočia po súčasnosť**

Andrej Botek

Abstract

Sacral architecture, although it is intended for religious worship and for the glorification of God, is subject not only to the action of time (like everything material, the permanence of which is limited), but also to various conscious interventions in its material essence and expression. The paper deals with various interventions in the older substance from the end of the 20th century to the present. It presents a summary classification from the point of view of mass-volume and typological-morphological aspects. It illustrates the ways of intervention such as mass increases by completions and also includes the implementation of a new building on the defunct site of an older building or near an existing one. The article is not a passportisation of interventions in a specific regional area. It wants to capture the topic theoretically with the help of selected examples that have an informational, not cataloguing, character. The article will later continue by reflection of extensions and conversions. Intervention in the older substance is still a topical task of the architect, from modifications of liturgical interiors to mass additions.

Keywords: Sacral architecture. Interventions in the older substance. Completions. Volume increase. Current period.

Úvod

Človek je vo svojej podstate bytosťou, ktorá sa od nepamäti snaží pochopiť samu seba. Prenikať pod povrch vecí, do hĺbky života, k pravej skutočnosti (Korec, 1993, s. 51). Pociťuje rozmer duchovnosti, pociťuje skutočnosť, ktorá ho presahuje. Je to duchovný – náboženský rozmer, ktorý si nesieme vo svojom vnútri. Potrebu priblížiť sa transcendentnu – Bohu, rieši ľudstvo od nepamäti. Jej hmotným vyjadrením je sakrálna architektúra – priestor, určený na spoločný kult Bohu, ale aj individuálnu meditáciu.

V mojom príspevku je záujem sústredený na kresťanský kostol. Mám na mysli hlavne kostoly západných cirkví, najmä katolícke a protestantské¹. Aj keď existujú vieroučné rozdiely, po architektonickej stránke vychádzajú zo spoločných impulzov a tvarových podobností. Rímskokatolícka cirkev je organizačne a vieroučne svetovo univerzálna s jedinou „hlavou“ – pápežom. Popri základných nemenných zložkách je jej liturgia dve tisícročia mnohotvárna a variabilná. Má viacero rítov s vlastným vývojom. Protestantské cirkvi existujú v množstve miestnych cirkevných spoločenstiev od seba odlišných a samostatných (Filipi, 2004, s. 16). V menšej miere spomeniem i príklady gréckokatolíckych kostolov². Hoci ich liturgia je v mnohom blízka pravoslávnej, je spojená s Rímom a aj v našich podmienkach tvorí dôležitú súčasť kultúrneho dedičstva.

Existencia kostola je dejinná, kostol je zapojený do celého dejinného procesu ľudstva (Hanus, 1995, s. 15). Podlieha teda nielen pôsobeniu času – ako všetko hmotné, ktorého trvácnosť je obmedzená a vyžaduje údržbu, ale aj rôznorodým vedomým zásahom do svojej materiálnej podstaty a výrazu. K takýmto zásahom dochádzalo nielen v dejinnom vývoji, ale dochádza k nim aj v dnešnej dobe. Dejinný prehľad zásahov do staršej substancie z hľadiska hmotovo-priestorového do konca 19. storočia som reflektoval v staršom článku (Botek, 2024). V nasledovnej časti chcem predostrieť triedenie zásahov z hľadiska celkovej typologicko-morfologickej stránky a z hmotovo-priestorového pohľadu pre obdobie od konca 20. storočia po súčasnosť. Použité príklady sú ilustračné, nejde o plošnú pasportizáciu zásahov napr. na našom území, ale o použitie príkladov nezávisle od teritoriálneho výskytu.

1 Zásah s vonkajším hmotovým nárastom

Posudzujúc zásahy do staršej sakrálnej architektúry v súčasnosti, pri ktorých dochádza k vonkajšiemu hmotnému nárastu, môžeme do tejto skupiny zaradiť všetky typy dostavieb, prístavieb, prestavieb a v podstate i novostavieb.

Novostavbou rozumiem taký zásah, pri ktorom nová substancia má určitý vzťah k staršej substancii, najčastejšie tým, že vzniká na jej mieste. V krajnom prípade práve novostavba môže vyvolať asanáciu staršej stavby.

Dostavbou pre účely tejto práce rozumiem taký zásah, ktorý v staršej hmote dopĺňa zaniknutú časť.

Prístavbou taký zásah, ktorý k súčasnej substancii pridáva novú priestorovo-objemovú jednotku, ktorú staršia stavba nemala.

¹ K liturgickému interiéru a prvkom katolíckeho kostola porovnaj: Adam, 2001, s. 411-421. K problematike evanjelickej reflexie na liturgický priestor pozri: Filo, 2000.

² Súčasťou Rímskokatolíckej cirkvi je aj cirkev Gréckokatolícka. Jej špecifikom je liturgia, ktorá v mnohom je podobná liturgii pravoslávnej. Porovnaj: Pavlovič, 2000. Táto skutočnosť je evidentná aj z architektonických foriem, ktoré sú bližšie pravoslávnyim riešeniam, než západnému kostolu.

Prestavbou rozumiem zásah, pri ktorom dochádza v rôznom rozsahu ku strate pôvodnej substancie i doplneniu nového objemu.

Uvedené spôsoby zahŕňajú opäť rôzne prístupy narábania s pôvodnou substanciou, od rešpektovania starších hodnôt až po ignorovanie predchádzajúceho stavu, rôzne typy hmotového a kompozičného pôsobenia, dominantného rozvrstvenia, znakovosti a pod. Vždy však znamenajú celkový nárast objektu, od minimálneho rozsahu až po pohltienie novou hmotou. V tomto príspevku spomeniem novostavby a dostavby. Prístavby a prestavby budú predmetom budúceho príspevku.

2 Novostavby

2.1 Novostavba pri jestvujúcom objekte

Mám na mysli prípady, kedy sa požiadavky na liturgicko-prevádzkové riešenie nedajú realizovať adaptáciou staršej budovy a komunita sa rozhodne pre novostavbu, pričom pôvodný objekt ďalej liturgicky nevyužíva. Dôvodom bývajú finančné náklady spojené s obnovou, zlý stavebno-technický stav alebo typologické, či urbanistické vlastnosti, ktoré neumožňujú vytvoriť potrebný zásah. Ostáva tak priama konfrontácia staršej a novej hmoty, ktorej intenzita sa vníma podľa vzájomnej vzdialenosti a optického kontaktu. Variantou takéhoto riešenia je stavba chrámu v obci, kde už stojí kostol, ale patrí inej konfesii. Napr. v obci Inovce stojí gréckokatolícky kostol. Pravoslávni veriaci si neďaleko postavili vlastný (Gojdič, 2000, s. 82).

Spravidla ide o svojbytné novotvary, ktoré na zachovaný originál nereagujú. V obci Granč – Petrovec postavili vedľa malého renesančného kostola nový, ktorý je dominantný. Naopak, v Kysaku nový kostol čiastočne zapustili do terénu a realizovali bez veže, čím dali viac vyniknúť historickému (Gojdič, 2002, s. 59-60). V obci Malinovo – Alžbetin dvor bol starší kostol už v 19. stor. desakralizovaný a zmenený na sýpku. Strhli klenbu a vložili doň tri podlažia. Objekt neskôr obnovili ako múzeum a nový kostol postavili v jeho blízkosti (Gojdič, 2000, s. 82). Zrejme nutné stavebné úpravy staršieho boli finančne i technicky náročné.

Obr. 01: Novostavba kostola v Granč-Petrovci vedľa staršieho objektu.

Zdroj: https://sk.wikipedia.org/wiki/Zoznam_kult%C3%BArnych_pamiatok_v_obci_Gran%C4%8D-Petrovce

2.2 Novostavba na staršej lokalite

V princípe ide o akcie, pri ktorých sa realizuje novostavba na mieste objektu, ktorý zanikol, alebo bol násilne asanovaný. Cieľom je hlavne zabezpečiť liturgickú prevádzku. Starší objekt nebýva inšpiračnou predlohou, preto tu vznikajú predovšetkým také architektúry, ktoré sú limitované bežnými priestorovými kritériami urbanistického alebo prírodného prostredia. K rekonštrukciám dochádza len v ojedinelých prípadoch.

Pred výstavbou nových kostolov u nás boli asanované kostoly v Bukovci, Kazimíri, Neporadzi, Zelenči. Podobne v roku 2011 konsekrovali novostavbu kostola Notre Dame du Rosaire v Liles (Francúzsko), pričom predtým asanovali kostol z 19. storočia (Beauchesne-Cassanet, 2019, s. 84). V Podhoranoch pri Sečovciach bol starší objekt zničený vojnou. Z českých príkladov vznikli na mieste v minulosti asanovaných napr. kostoly v Břeclavi, Březine, Hustopečoch. Kostol v Zlatých Horách rehabilituje pútnické miesto (Vaverka a kol., 2001, s. 406). Zo zahraničných príkladov môžem spomenúť kostol vo švajčiarskom Mogno. Stojí na mieste objektu zničeného lavínou. Zničený objekt bol románsky, na jeho mieste vznikol postmoderný objekt vo forme zrezaného valca (Englert, 2002, s. 168).

Obr. 02: Zlaté Hory (ČR), sakrálny komplex na mieste staršieho pútnického areálu. Zdroj: Vaverka a kol., 2001, s. 406.

Obr. 03: Kostol v Mogno (Švajčiarsko), novostavba na mieste objektu zničeného lavínou. Zdroj: Englert, 2002, s. 168.

3 Dostavby

3.1 Dostavba/rehabilitácia zaniknutého objektu

Mám na mysli objekty úplne zaniknuté, t. j. bez akýchkoľvek nadzemných ruinálnych reliktov. Pritom môžu alebo aj nemusia byť zachované podzemné štruktúry. V tejto klasifikácii si chcem všimnúť základnú „typologickú“ povahu takéhoto počínu, nie otázky metodického prístupu. Podľa významu objektu a ostatných kritérií môže ísť o jeho pripomienku alebo

prezentáciu archeologických nálezov. Môže ísť aj o znovuvýstavbu s najširšou škálou metodických prístupov. To sa však kryje s problematikou novostavby na pôvodnom mieste, ako bolo spomenuté v predošlej kategórii.

3.1.1 Pripomienka objektu pamätníkovou formou

V zásade nejde o vytvorenie funkčného liturgického priestoru, ale o rehabilitáciu znakovú-významovej polohy. Teda skôr o pripomenutie, že na uvedenom mieste kedysi existovala sakrálna stavba. V praxi to znamená celú škálu pamätníkovú-výtvarných objektov a zásahov. Spomenúť môžeme pamätník na mieste zaniknutého kostola v Komjaticiach. Pamätníky sú svojbytnou výtvarnou tvorbou, nezávislou od reálneho pôdorysu alebo tvaru zaniknutej stavby.

3.1.2 Prezentácia archeologických nálezov

V prípade použitia niektorej z metód prezentácie archeologického nálezu, ide najčastejšie o jeho vyloženie v úrovni terénu, dlažby (ak na jeho mieste stojí už nová stavba) alebo čiastočným vymurovaním pôdorysu nad terén. Tu už ide o bližší metodický problém, dotýkajúci sa teórie pamiatkovej obnovy, ktorý na tomto mieste nebudem kvôli komplexnosti problematiky reflektovať.

Veľkomoravskú trikonchu na Devíne pripomína nízke kamenné murivo realizované nad podzemným nálezom. V prípade zvyškov kostola v Podhoranoch–Sokolníkoch sú rôznou skladbou, materiálom a výškou vyznačené rôzne vývojové fázy. V tomto prípade sú do tejto prezentácie zapojené aj fragmenty zachovaných nadzemných murív. V takýchto prípadoch sa osádzajú informačné tabule alebo zmenšené modely zaniknutej stavby. Čiastočným vymurovaním pôdorysu je prezentovaných mnoho zaniknutých kostolov na Slovensku. Ak zaniknutý kostol je archeologicky zistený v interiéri novšieho chrámu, býva časté jeho zvýraznenie v úrovni dlažby³. Takto sa v kostole vo Vajnoroch prezentuje pôdorys presbytéria gotického predchodcu. Dokonca časť krypty je priamo viditeľná pod sklom (Kvasnicová, 2011, s. 17).

³ V súčasnosti sa čoraz viac používa aj geofyzikálne vyhľadávanie nálezov. Z meraní sa dá určiť aj pôdorys zaniknutej stavby. Porovnaj: Tirpák, 1994.

Obr. 04: Komjatice. Pamätník na mieste zaniknutého kostola. Zdroj: Archív UTDAOP.

Obr. 05: Podhorany-Sokolníky. Vymurovanie pôdorysu v teréne. Zdroj: <https://apsida.sk/c/2532/podhorany-sokolniky>

3.2 Dostavba/rehabilitácia zaniknutej časti objektu

Ide o najširší spôsob doplnenia chýbajúcej časti – od doplnenia konštrukčného prvku objektu až po doplnenie chýbajúcej priestorovej jednotky funkčného objektu. Z „typologického“ hľadiska ide o rehabilitáciu priestorovej jednotky a torza. Samozrejme, do popredia tu vystupujú otázky zachovaných hodnôt a pamiatková ochrana. Chýbajúce prvky alebo aj celé časti pamiatky dovoľujú použiť niektorú z rekonštrukčných metód. Prípadne formu náznaku, či vyjadrenie pomocou umeleckej štylizácie alebo symbolu (Pauliny, 2017, s. 7).

3.2.1 Dostavba/rehabilitácia priestorovej jednotky

Ide o prípady dostavieb relatívne samostatných jednotiek – kaplniek, sakristií, veží a pod., ktoré v priebehu vývoja zanikli. Opäť je možných viacero metodických prístupov v závislosti od hodnotovej analýzy a jedinečnosti

zaniknutého prvku. Väčšinou sa používajú náznakové rekonštrukcie a novotvary, menej rekonštrukčné kópie. Spomenúť možno dostavbu veže dekanského kostola v Hallain (Rakúsko). Pôvodná veža vyhorela a bola nahradená zjednodušeným tvarom (*Bauten der Erzdiözese*, 1987, s. 104). Podobne postavili náznakovú rekonštrukciu veže kostolu vo Wehrstedte (Nemecko). Síce starším, ale dodnes inšpiratívnym prípadom je moderné dvojvežie emauzského kláštora v Prahe. Autor týmto novotvarom chcel reagovať na gotickú i barokovú vývojovú fázu (Jelínková, 2021, s. 40). Z aktuálne uvažovaných akcií spomeňme diskutovanú dostavbu veže kostola na Kalvárii v Bratislave, ktorú asanovali v 60. rokoch, aby výškovo nekonkurovala pamätníku na Slavíne. Dnes sa rieši možnosť jej znovuvýstavby.

Obr. 06: Hallein (Rakúsko) – novotvar veže na mieste zničenej. Zdroj: *Bauten der Erzdiözese*, 1987, s. 104.

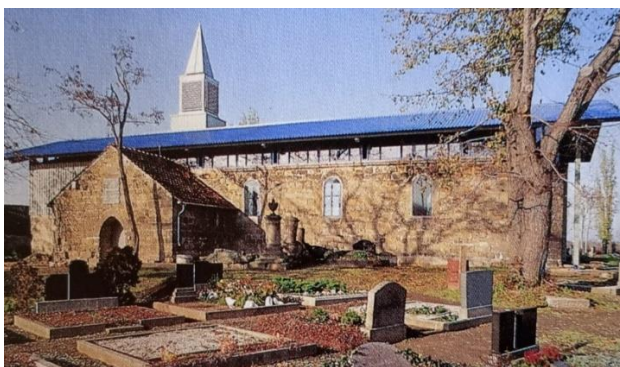
3.3 Dostavba/rehabilitácia torza

Ide o spôsoby dopĺňania objektov, ktoré ako celok ostali v torzálnom stave. Teda zachovali sa v častiach nadzemných murív rôzneho rozsahu. Metodickými aspektami sa na tomto mieste nebudem zaoberať, nakoľko predstavujú špecifickú problematiku, vyžadujúcu samostatné spracovanie. Predstavím len základné okruhy možností v zmysle „typologickom“.

3.3.1 Prestrešenie/krycia stavba

V tomto prípade sa vykoná nutná stabilizácia murív a ochranná konštrukcia – strop, alebo krycí prístrešok, pričom ostáva zachovaný celkový torzálny stav. Cieľom je hlavne zabezpečiť stavbu pred pokračujúcou deštrukciou,

teda stabilizovať jej technický stav. Podľa miery zachovania ruiny sa uplatňuje prestrešenie (ak je murivo zachované po korunnú rímsu) alebo krycie stavby (zväčša v prípade ruín zachovaných v menšom vertikálnom rozsahu). Krycie stavby sa riešia ako novotvary. Spravidla to býva prvý krok pred ďalšou obnovou, niekedy však ostáva objekt len s uvedeným krycím prestrešením. Torzo môže byť otvorené voči exteriéru alebo uzavreté v novom krycom interieri (bližšie Chovancová, 2014). V druhom prípade je objekt chápaný ako muzeálny exponát. Spomenúť možno Siónsky kostol (Zionkirche) v Drážďanoch alebo kostol vo Wehrstedte (Burkhardt, Schumacher, 1994, s. 123). Nakoľko tu došlo súčasne aj ku dostavbe zaniknutej veže formou náznakovej rekonštrukcie, spomenul som tento prípad už pri predošlej kategórii.

Obr. 07: Wehrstedt (Nemecko). Prestrešenie ruiny a dostavba novotvaru veže. Zdroj: Burkhardt, Schumacher, 1994, s. 123.

3.3.2 Konzervácia/čiastočné doplnenie hmoty

V tejto kategórii ide o prípady, kedy je staršia substancia zachovaná ako ruina v rôznom rozsahu. V zásade s rôznym rozsahom zvyškov murív a bez klenieb. V ostatných desaťročiach je množstvo dobrovoľníckych združení, ktoré v prázdninovom čase organizujú pobyty za účelom konzervačných prác a aj čiastočnej dostavby. Okrem spevňovania fragmentov je bežné, že sa tradičnou technikou a z rovnakého materiálu dopĺňajú murivá, okenné oblúky, dostavujú sa konštrukčné prvky atď. Toto úsilie je typické najmä pre obnovu hradov, dotýka sa však aj niektorých ruín kostolov. Niektoré akcie sú profesionálne podchytené výskumníkmi, archeológmi a metodikmi – napr. lokalita Katarínka neďaleko Dechtíc (Herceg, 2018b).

Naopak, pri prácach na lokalite Sedliacka Dubová (Herceg, 2018a) sa postupovalo živelne, intuitívne a medzičasom sa dostavali murivá, záklenky, nábehy a pod. do podoby, ktorá nie je korektná⁴. Je otázka, nakoľko sa už

⁴ Problematiku obnovy tohto torza sme zadali aj na FA STU v rámci študentských prác. V poslednom čase dotyčné združenie nadviazalo spoluprácu s odborníkmi.

zrealizované hmoty podarí v budúcnosti opraviť. Tieto stavby ostávajú síce stabilizované, ale vo výraze ruiny, bez zastrešenia. Pri obnove ruiny kostola vo Veľkej Čalomiji sa čiastočne dostaval štítový múr, obvodové murivá sa však ponechali v prízemnej polohe. Vyriešila sa nová drevená empora a do presbytéria sa situoval kubický oltár z ukladaných kameňov. Ide teda o architektonizovanie ruiny s použitím nových materiálov a čiastočným doplnením prvkov⁵. Objekt je otvorený a slúži na občasné bohoslužby, svadby a pod. (Pauliny, 2017, s. 6-7).

Obr. 08: Veľká Čalomija, obnovená ruina s čiastočným doplnením. Zdroj: <https://apsida.sk/c/578/velka-calomija>

3.3.3 Doplnenie hmoty v pôvodných objemoch

V tejto kategórii sa vyskytujú prípady celkovej obnovy torza do jeho pôvodných hmotových pomerov. Metodická škála je rozsiahla, a preto ju budem bližšie reflektovať v inom príspevku. Starším príkladom sú rekonštrukcie vojnou zničených kostolov v Poľsku (50. – 60. roky)⁶ a Nemecku (najmä od 80. rokov). Pri jednej z posledných realizácií – znovuvýstavby zbombardovanej Frauenkirche v Drážďanoch, sa použila i metóda anastylózy – opätovného osadenia zrútených prvkov (Glaser, 1997). Materiál zo sutiny bol skatalogizovaný, počítačovou animáciou určili jeho miesto a pri výstavbe boli všetky takéto prvky osadené na pôvodné miesta⁷. Takýto prístup je však ojedinelý a aplikuje sa len vo výnimočných prípadoch, keď ide o mimoriadne hodnotnú pamiatku.

⁵ Autormi projektu rekonštrukcie sú B. Polomová, P. Pauliny a autor tohto článku.

⁶ Pre Poliakov to bola otázka národného vzdoru, nakoľko počas vojny šlo o vedomé ničenie poľskej kultúry. Preto rekonštrukcie (nielen kostoly) začali oveľa skôr a v duchu kópií.

⁷ Kostol bol polstoročie ruinou niekoľkých zvyškov murív. Odborná debata o spôsobe obnovy prebiehala v 90. rokoch. Nakoniec vyústila do exaktnej rekonštrukcie vrátane detailov. Oproti prijatému rozhodnutiu bolo však viacero negatívnych stanovísk (Sack, 1997).

V našich podmienkach došlo po vojne tiež k obnove viacerých vojnou poškodených kostolov napr. kostola v Handlovej. Obnova prebehla vo viacerých fázach (Jelínková, 2022). V prípade zničeného starokatolíckeho kostola v Kolíne sa k jestvujúcej veži dostavala náznaková rekonštrukcia hmoty zničeného transeptového chrámu. Náplňou stavby je však obchodné centrum. V Zuzemberku (Slovinsko) zrekonštruovali do pôvodnej historickej podoby devastovaný kostol sv. Ermacora a Fortunata (Gaberšček, 2019, 224). Rovnako do pôvodnej podoby obnovili aj kostol vo fínskom Rantasalmi, ktorý bol zničený bleskom. Vo vnútri však neobnovili klenbu (Slotte, 1991, s. 49).

Obr. 09: Drážďany, Frauenkirche. Ruina kostola. Zdroj: Sack, 1997, s. 132.

Obr. 10: Drážďany, Frauenkirche. Slohová rekonštrukcia kostola s uplatnením fragmentov murív. Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Frauenkirche,_Dresden#/media/File:100130_150006_Dresden_Frauenkirche_winter_blue_sky-2.jpg

3.3.4 Doplnenie hmoty v nových objemoch

Tu zaradujem realizácie takých dostavieb torzálnych zvyškov, ktoré sa neviažu na pôvodné pôdorysno – objemové rozsahy, ale vytvárajú nezávislé hmoty (novotvary) pričom využívajú zvyšky staršej substancie.

Vyčlenením v rámci pôvodného rozsahu bola postavená rada nemec-kých „núdzových kostolov“ – „Notkirchen“ (Kolín – „Madona v troskách“, kostol sv. Anny atď.). Boli realizované v povojnových rokoch a šlo o rýchle zabezpečenie bohoslužobnej prevádzky. Väčšinou sa postavili nové prefabri-kované konštrukcie v mieste zničeného kostola. Ak to bolo možné, integrovali časti, ktoré ostali neporušené (veže, časti stien a pod.; Grundmann, 2002, s. 151). Z novších je to napr. dostavba ekumenickej kaplnky do torza lode kostola vo Frenswegene (Nemecko). Z pôvodného kostola ostala len jedna stena s operákmi. Po zakonzervovaní doplnili na druhú stranu nosníky s presklením a priestor prekryli jednoduchým pultom (Busse, 1997). Podobne vo Fuschi (Rakúsko) zrealizovali v novom rozsahu dostavbu, pričom zo staršej substancie ostala gotická veža a chór (*Bauten der Erzdiözese*, 1987, s. 148).

Pre druhú polohu je charakteristická nezávislá novostavba bez spojitosti s torzálnym zvyškom. Pôvodná stavba kostola Kaiser Wilhelm Gedächtnisskirche v Berlíne bola rozbombardovaná a ostala stáť len ruina veže križenia lodí. Nedošlo k obnove v bežnom slova zmysle. Neutvorila sa jednotná spojitosť celku, kostol sa v pravom zmysle nedostaval. V hraniciach jeho pôvodného rozsahu vzniklo niekoľko solitérov na pozdĺžnej osi: foyer – kostol – torzo veže – nový kubus veže – kaplnka. Každá časť má vlastné formotvorné znaky a účel.

Obr. 11: Frenswegen (Nemecko). Doplnenie nových konštrukcií so zachovaním staršej steny. Zdroj: Busse, 1997, s. 158.

Obr. 12: Berlín, Kaiser Wilhelm Gedächtniskirche (Nemecko). Z pôvodného kostola ostala veža kríženia, na pozemku sú doplnené štyri nezávislé hmoty.
Zdroj: <https://www.denkmalschutz.de/denkmal/kaiser-wilhelm-gedaechtniskirche.html>

Záver

S problémami zásahov do sakrálnnej architektúry (dostavby, prístavby, prestavby...) sa stretávame i v súčasnej dobe, ktorej vyjadrovacie prostriedky sú od konca 1. svetovej vojny výrazne odlišné od dovtedajších etáp. Najmä však za posledné polstoročie. Zásah do staršej substancie je stále aktuálnou úlohou architekta, od úprav liturgických interiérov, až po hmotové dostavby. Sakrálna architektúra síce dnes neurčuje trendy, ale tvorba nového alebo obnovovaného kultového priestoru (od detailu až po krajinotvorbu) stále patrí medzi najatraktívnejšie architektonické úlohy s ambíciou autora vytvoriť kultúrny vklad (Polomová, 2010, s. 20).

Treba si uvedomiť, že pri takomto zásahu nemôže ísť len o púhe dispozičné riešenie. Konkrétny kult má na priestor hlbšie nároky. Aby tlmočil jeho doktrínálne základy a bol vyjadrením jeho integrity (Botek, 2023, s. 16). A to by mal takýto návrh zohľadňovať. Žiaľ, v 90. rokoch vzniklo u nás veľa realizácií formalistického, utilitaristického charakteru bez invencie a dodnes pôsobia ako provizória. Prejavilo sa polstoročné prerušenie kontinuity výstavby kostolov a nepripravenosť na strane cirkvi i architektov (Hlinický, 2002, s. 120).

Spôsoby zásahov do starších substancií sú dnes oveľa voľnejšie a poskytujú širokú škálu prístupov a variácií. Tento príspevok nehodnotí výrazovú stránku nových zásahov, nakoľko to si vyžaduje samostatnú štúdiu. Venuje sa rozličným zásahom do staršej substancie od konca 20. storočia po súčasnosť. Predkladá sumarizačnú klasifikáciu z hľadiska hmotovo-objemových a typologicko-morfologických hľadísk. Ilustruje spôsoby zásahu ako hmotové nárasty dostavbami a zahŕňa i realizáciu novostavby na zaniknutom mieste

staršej budovy alebo v blízkosti jestvujúcej. Sledované javy skúma z hľadiska rôznych komponentov, ktoré ich tvoria, rôznych zorných uhlov a s ohľadom na rozličné prejavy. V ďalšom pokračovaní bude reflektovaná téma prístavieb a prestavieb.

Bibliografia

- ADAM, A. 2001. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Prel. V. Konzal a P. Kouba. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-420-1.
- Bauten der Erzdiözese Salzburg 1946 – 1986*. 1987. Salzburg: Bauamt der Erzdiözese Salzburg.
- BEAUCHESNE-CASSANET, M. 2019. Renseignements sur la destination du patrimoine mobilier des églises désaffectées. In: *Dio non abita più qui? / Doesn't God dwell here anymore?* Roma: Pontificia Università Gregoriana, s. 77-88. ISBN 978-88-7575-328-3.
- BOTEK, A. 2023. Katolícky kostol v dnešnej diskusii. In: *Studia Aloisiana*, roč. 14, č. 2, s. 13-30. ISSN 1338-0508.
- BOTEK, A. 2024. Spôsoby zásahov do sakrálnych objektov v dejinnom prehľade do konca 19. storočia v slovenskom prostredí. Pokus o typologický pohľad. In: *Disputationes Scientifcae Universitatis Catholicae in Ružomberok*. Roč. XXIV, č. 3, s. 13-41. ISSN 1335-9185. <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.3.13-41>
- BURKHARDT, B., SCHUMACHER, M. 1994. St. Laurentius Kirche Wehrstedt. In: *Kunst und Kirche*, Vol. 57, N. 2, s. 122-123. ISSN 0023-5431.
- BUSSE von, H., B. 1997. Ökumenische Klosterkapelle. In: *Kunst und Kirche*, Vol. 60, N. 3, s. 158-159. ISSN 0023-5431.
- ENGLERT, K. 2002. Das Sakrale im Profanen? Über das Besondere in der Museumsarchitektur. In: *Kunst und Kirche*, Vol. 65, N. 3, s. 165-168. ISSN 0023-5431.
- FILIPI, P. 2004. Cesta cirkve stáletími. In: VAVERKA a kol. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. Brno: JOTA, s. 13-17. ISBN 80-7217-297-2.
- FILO, J. 2000. Modlitba v liturgickom dianí a priestorové implikácie. In: Kvasnicová, M., Šlachta, Š., Čarný, L. (eds.). *Miesto pre modlitbu. Zborník z konferencie*. Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení, s. 27-29. ISBN 80-88675-74-X.
- GABERŠČEK, S. 2019. La „Casa del Signore“ nel territorio Sloveno. In: *Dio non abita più qui? / Doesn't God dwell here anymore?* Roma: Pontificia Università Gregoriana, s. 221-225. ISBN 978-88-7575-328-3.
- GLASER, G. 1997. Erfahrungen in Dresden. In: *Kunst und Kirche*, Vol. 60, N. 3, s. 135-139. ISSN 0023-5431.

- GOJDIČ, I. 2000. Miesto pre modlitbu a kultúrne pamiatky. Rámcový sumár od 1990. In: Kvasnicová, M., Šlachta, Š., Čarný, L. (eds.). *Miesto pre modlitbu. Zborník z konferencie*. Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení, s. 80-85. ISBN 80-88675-74-X.
- GOJDIČ, I. 2002. Desaťročie prestavieb sakrálnych stavieb. In: *Sakrálna stavby – 10 rokov výstavby*. Bratislava: Dom techniky VSVTS, s. 58-62. ISBN 80-233-0472-0.
- GRUNDMANN, F. 2002. Der Raum lebt aus dem Geist. Otto Bartning und der neue Kirchenbau. In: *Kunst und Kirche*, Vol. 65, N. 3, s. 146-151. ISSN 0023-5431.
- HANUS, L. 1995. *Kostol ako symbol*. Bratislava: Lúč. ISBN 80-7114-141-0.
- HERCEG, P. 2018a. Dubova Colonorum – záchrana kostolíka v Sedliackej Dubovej. In: Herceg, P., Mazúr, R. (eds.). *Zacháňme hrady*. Bratislava: Združenie Zachráňme hrady, s. 39-42. ISBN 978-80-972995-0-7.
- HERCEG, P. 2028b. Katarínka – 24 rokov projektu záchrany Kostola a Kláštora sv. Kataríny Alexandrijskej pri Dechticiach dobrovoľníkmi. In: Herceg, P., Mazúr, R. (eds.). *Zacháňme hrady*. Bratislava: Združenie Zachráňme hrady, s. 65-74. ISBN 978-80-972995-0-7.
- HLINICKÝ, J. 2002. Hodnotenie vývoja sakrálnych architektúry v rokoch 1990 – 2001 na Slovensku, výhľady a zámery pre tvorbu a výstavbu v nasledujúcom období. In: *Sakrálna stavby – 10 rokov výstavby*. Bratislava: Dom techniky VSVTS, s. 119-124. ISBN 80-233-0472-0.
- CHOVANCOVÁ, L. 2014. Krycie konštrukcie torz architektúry. In: *ALFA. Architektonické listy Fakulty architektúry*, roč. 20, č. 4, s. 35-39. ISSN 2729-7640.
- JELÍNKOVÁ, M. 2021. Restorations in post-war period. In: *Architecture Papers of the Faculty of Architecture and Design STU*, roč. 26, č. 4, s. 36-45. ISSN 2729-7640. <https://doi.org/10.2478/alfa-2021-0023>
- JELÍNKOVÁ, M. 2022. Inconspicuous Modernism in the Handlová Church. In: *Architektúra & urbanizmus*, Vol. 56, N. 1 – 2, s. 86-94. ISSN 0044-8680. <https://doi.org/10.31577/archandurb.2022.56.1-2.7>
- KOREC, J. CH. 1993. *O tajomstvách a Zjavení*. Bratislava: Lúč. ISBN 80-7114-098-8.
- KVASNICOVÁ M. 2011. Výskum a prezentácia architektonických pamiatok. In: *ALFA. Architektonické listy Fakulty architektúry*, roč. 17, č. 2, s. 14-23. ISSN 2729-7640.
- PAULINY, P. 2017. Koncepcia obnovy architektonického diela. In: *ALFA. Architektonické listy Fakulty architektúry*, roč. 23, č. 1 – 2, s. 4-13. ISSN 2729-7640.
- PAVLOVIČ, J. 2000. Bohoslužobný priestor v byzantsko-slovanskej cirkvi. In: Kvasnicová, M., Šlachta, Š., Čarný, L. (eds.). *Miesto pre modlitbu. Zborník z konferencie*. Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení, s. 41-44. ISBN 80-88675-74-X.

- POLOMOVÁ, B. 2010. Východiská obnovy sakrálnej architektúry. In: *Bardkontakt 2010. Problematika mestských pamiatkových centier. Zborník prednášok*. Bardejov: Mesto Bardejov, s. 20-23. ISBN 978-80-970479-5-5.
- SACK, M. 1997. Das schreckliche Vergnügen am Lügen. In: *Kunst und Kirche*, Vol. 60, N. 3, s. 132-134. ISSN 0023-5431.
- SLOTTE, C., J. 1992. Wiederaufbau Ev. Kirche Rantasalmi/Finnland. In: *Kunst und Kirche*, Vol. 55, N. 1, s. 49-51. ISSN 0023-5431.
- TIRPÁK, J. 1994. Výsledky geofyzikálnych meraní pri precizovaní základov stredovekých sakrálnych stavieb na Slovensku. In: Šimonovič, J. (ed.). *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku*. Trnava: Trnavská univerzita, s. 287-311. ISBN 80-88774-004-4.
- VAVERKA, J. a kol. 2001. *Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 807192539X.
- VAVERKA, J. a kol. 2004. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezka*. Brno: Jota. ISBN 80-7217-297-2.

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA 1/0723/23 Sakrálny priestor na začiatku 21. storočia.

Doc. Mgr. Ing. arch. Andrej Botek, PhD.

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok

Slovenská technická univerzita v Bratislave, Fakulta architektúry a dizajnu

Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava

andrej.botek@stuba.sk